

ADANA İLİNİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ FARKLI İKİ KÖYÜNDE KADINLARIN TARIMSAL FAALİYETLERE KATILIMI VE YAYIMDAN YARARLANMA OLANAKLARI

Orhan ÖZÇATALBAŞ

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü 07059- Antalya

Özet

Türkiye gibi nüfusun önemli bir bölümünün tarım sektöründe istihdam edildiği ve yaşadığı gelişmekte olan ülkelerde, kırsal alandaki kadınlar önemli ölçüde tarımsal üretim faaliyetine katılmakta ve aile gelirinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Kadınlar bu önemli katkılarlarına rağmen, eğitim olanaklarından ve yayım hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadırlar. Türkiye’de genel olarak kırsal kadınlara yönelik tarımsal yayım hizmeti sunulmamaktadır. Bu hizmet bazı özel projeler şeklinde seçilmiş pilot bölgelerde, sınırlı sayıda kadını kapsayacak şekilde yürütülmektedir. Bu araştırmada birbirinden farklı özelliklere sahip iki köydeki kadınların tarımsal üretim faaliyetine katılımları incelenmiştir. Köyler arasındaki temel farklılık, Yemişli köyünü bölgedeki yerel toplulukların, Yeni Yayla köyünü ise Balkanlardan göçle gelen toplulukların oluşturmasıdır. Yemişli köyü 19.yüzyılın ikinci yarısında Karakayalı konar-göçer aşiret üyelerince, Yeni Yayla köyü ise 1952 yılında Balkan Türkleri tarafından kurulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre Yemişli ve Yeni Yayla köylerinin her ikisinde de kadınlara yönelik tarımsal yayım hizmeti sunulmamaktadır. Yemişli köyünde kadınların tarımsal üretim faaliyetine fiilen katılım oranı %17,3 olup karar sürecine katılım oranı %44,2’dir. Yeni Yayla köyünde kadınların fiilen üretim faaliyetine katılım oranı %68,6 olup, karar sürecine katılım oranı %83,5’tir. Buna göre kadın nüfusun üretim faaliyetine katkı ve katılımları dikkate alınarak kadınlara kendilerini geliştirme olanakları tanınmalıdır. Bu kapsamda kadınların tarımsal yayım hizmetlerinden yararlandırılması üzerinde önemle durulmalıdır.

Anahtar kelimeler: Kadınlara Yönelik Tarımsal Yayım, Kadının Tarıma Katılımı

Participation to Agricultural Activities and Benefits From Extension Services of Women for Different Social and Economical Characteristics in Two Villages of Adana Province

Abstract

Participation of rural women to agricultural activities is considerably important and they contribute to family income in developing countries like Turkey where majority of the population is employed in agriculture. However women do not enough benefit from education facilities and agricultural extension services even though their huge contributions. In Turkey, generally agricultural extension services are not oriented to rural women. Extension activities for women are implemented in the selected pilot areas in the framework of the special projects but only small number of women is targeted in this type of activities. In this research, participation of women to agricultural activities is examined in two different villages that show different characteristics from each other. Basic difference between villages comes from the origin of people living in these villages. Yemisli village was found by the members of named tribe of Karakayali in of second halftime 19th century local people but Yeni Yayla village was founded by the Balkans’ Turks in 1952. The research results showed that agricultural extension for women is not applied in both Yemisli and Yeni Yayla Villages. In Yemisli village, the rate of women participation to agricultural activities is 17,3% and 44,2% in decision making process. In Yeni Yayla village, the rate of women participation to agricultural activities and decision making process is 68,6 % and 83,5%, respectively. Considering the participation and contribution of women to agricultural activities, they should be given an opportunity to improve their status. It is suggested that women should be benefited from extension services.

Keywords: Agricultural extension for women, participation to agricultural activity of women

1. Giriş

Genel olarak optimal yaşam standardına sahip olma bakımından tüm ülkelerde kadınlar erkeklere göre daha olumsuz değerlere sahiptirler. (Jacobson, 1993). Yaşam beklentisi, okullaşma ve okuryazarlık oranları, temel ihtiyaçlara ulaşım, yaşam standartları ve milli geliri

dikkate alarak hesaplanan insani kalkınma indeksi’ne (HDI) göre Türkiye’de kadınların sahip olduğu indeks değeri (0,640), erkeklere (0,839) göre daha düşüktür. Adana ili değerleri ise (kadınlar 0,652, erkekler 0,844), Türkiye ortalamasından az da olsa yüksektir (UNDP, 1997).

Görüldüğü gibi Adana ilinde de kadınlar önemli ölçüde erkeklere göre optimal yaşam standartlarına sahip olma bakımından olumsuz koşullara sahiptirler. Bu veriler ve kadınların ekonomik yaşama yaptıkları katkılar dikkate alındığında, kadınlara kendilerini geliştirme olanaklarının yeterince tanınmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum genel olarak kadın nüfusa yönelik eğitsel faaliyetlerin artırılmasının önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir.

Gelişmekte olan 82 ülkenin %63'ünde toplam tarımsal işgücünün %40'ından fazlasını kadınlar, yine bu ülkelerin %29'unda işgücünün %50'sinden fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (Röling, 1988). Türkiye'de de kırsal alanda yaşayan kadın nüfus önemli ölçüde tarımsal üretim faaliyetine katılmakta ve aile gelirinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Ülkemizde tarım sektörü kadın işgücünün en yoğun olduğu sektör durumundadır ve toplam kadın işgücünün çok önemli bir bölümü(%65,3) tarım sektöründe, %21,4'ü hizmet, %13,3'ü sanayi sektöründe) istihdam edilmektedir.

Ayrıca kırsal alanlarda kadınların işgücüne katılım oranı %36,9, erkeklerin ise %73,9'dur. Kentsel alanlar için bu oranlar sırasıyla %16,1 ve %66,8'dir (Anonim, 1998). Kırsal alanda kadınların üretim faaliyetindeki rol ve işlevlerinin yüksek olması, bu kesimin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Ancak ülkemizde tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili olarak doğrudan kadınları hedefleyen (bir kaç proje dışında) tarımsal eğitim ve yayım çalışması bulunmamaktadır. Bu durum kadınlara yönelik üretim ve ekonomik yaşamla ilgili konuların, eğitsel faaliyetlerle yayım kapsamında programlanmasının ve ilgili kesime ulaştırılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmada Adana iline bağlı farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip Yemişli ve Yeni Yayla köylerindeki kadınların bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetine katılım durumları ve kadınların tarımsal

yayımdan yararlanma olanakları araştırılmıştır.

Öncelikle köyleri sosyal ve ekonomik bakımdan birbirinden farklı kılan etkenler üzerinde durmakta yarar görülmektedir. Farklılığın temel kaynakları ise yaşayan kültürün oluşmasına katkıda bulunan ve kırsal topluma ait değerleri şekillendiren tarihsel geçmiş ve mevcut üretim sistemidir. Buna göre sırasıyla köylerin tarihsel geçmişi ve üretim yapısı incelenmiştir.

19.yüzyılda Çukurova bölgesi boş, step, sazlık ve bataklık durumdadır. Çukurova konar göçer (Karakayalı, Bozdoğan, Karahacılı, Sırkıntı, Cerit, Tecirli, Avşar, Reyhanlı ve Yağbasan gibi) aşiretler tarafından kışlak(mer'a) olarak kullanılmaktadır. 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti konar-göçerlerin taban arazilerde yerleşmelerini sağlamak için aşiretleri toprağa yerleştirme politikası izlemiştir (Soysal, 1995). Bunun sonucu olarak göçebe hayvancılık faaliyeti yapan aşiretler ova kesimine yerleşmeye başlamışlardır. Ayrıca Kırım, Osmanlı-Rus ve Balkan savaşlarının etkisiyle Kafkas ve Balkan ülkelerinden Anadolu'ya göçler başlamıştır. Devlet ilk gelen muhacirlere (Türk topluluklarına) yerleşim yeri ve tarımsal faaliyetlerde bulunmaları için arazi vermiştir. Bu önemli iki uygulama Çukurova'da kır yerleşim düzeninin şekillenmesinde önemli ölçüde belirleyici olmuştur.

Araştırma kapsamındaki köyler bu uygulamalar sonucu kurulmuştur. Bunlardan Yemişli köyü "Karakayalı" aşiretinin 19.yüzyılın ikinci yarısında yerleşik hayata geçmesiyle oluşmuş (Soysal, 1991), Yeni Yayla köyü ise Balkan Türklerinin göçü sonucu 1952 yılında kurulmuştur. Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunan Yemişli köyü Adana il merkezine 35 km. Karataş ilçe merkezine 10 km uzaklıkta, 100 haneden oluşan muhtarlık bir köydür. Yemişli köyü yerleşimi "*plansız toplu köy*" biçimindedir. Köyde 1950'li yıllara kadar yaylacılık faaliyetleri sürdürülmüştür. Tarımda makineleşme, yaylak yerlerde mera alanlarının daralması ve ova kesiminde pamuk gibi getirisi yüksek tarla ürünleri yetiştiriciliğinin önem kazanmaya başlaması nedeniyle yaylacılık faaliyetleri sona

ermiştir (Soysal, 1991).

Yeni Yayla köyü Adana il Merkezine 26 km uzaklıkta, Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunan ve 250 haneden oluşan muhtarlık bir köydür. Köy halkını Balkan muhacirleri oluşturmaktadır. Devletin kendilerine gösterdiği yerde kendi inisiyatifleriyle örnek bir "planlı toplu köy" yerleşim biçimi oluşturmuşlardır. Görüldüğü gibi Yemişli köyünü bölgede bulunan yerel topluluk üyeleri, Yeni Yayla köyünü ise Ülke dışından göçle gelen muhacirler oluşturmaktadır.

Köyler arasında farklılığı ortaya çıkaran ikinci önemli etken üretim faaliyetinin yapısı ile ilgilidir. Yapılan çalışmalara bakıldığında kadınların üretim faaliyetine katılımı hakim üretim kolu ve işletmenin mekanizasyon düzeyi gibi pek çok etken tarafından belirlenmektedir. Örneğin hayvansal üretim faaliyetinde ve hasat sonrası faaliyetlerde kadın daha çok görevler üstlenmektedir (Saito ve Spurling, 1992). Aynı şekilde düşük mekanizasyon düzeyine sahip olduğu durumlarda kadınlar tarımsal faaliyetler içinde daha fazla yer almaktadır (Ismail, 1993).

Araştırma kapsamındaki köylere ait veriler çalışmanın "Bulgular" bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir. Özet olarak ifade edilecek olursa; Yeni Yayla köyünde büyükbaş hayvancılık üretim faaliyeti ailelerin tamamına yakını, Yemişli köyünde ise 1/3'ünden biraz fazlası tarafından yapılmaktadır. Ayrıca Yemişli köyünde ağırlıklı olarak (buğday tarımına göre daha fazla makine kullanımı gerektiren) pamuk tarımı (%68,4), Yeni Yayla köyünde ise buğday tarımı (%56,2) yapılmaktadır. Bu veriler mevcut üretim yapısına ait özelliklerin kadınların üretime katılımı üzerindeki olası etkileri hakkında bilgi edinmek bakımından önemlidir.

3. Materyal ve Metot

Köyler yukarıda açıklanan farklılıklar dikkate alınarak gayeli olarak seçilmiştir. Anket uygulanacak hane sayısı ana kitle özelliklerini temsil edebilecek büyüklük dikkate alınarak belirlenmiş ve her iki köyde ana kitlenin %20'si ile anket yapılmasına

karar verilmiştir. Ancak uygulanan anketlerin bir bölümü eksik bilgi içermesi nedeniyle değerlendirme dışında tutulmuştur. Buna göre Yemişli köyünde bulunan 100 haneden 19 ailedeki 52 kadın, Yeni Yayla köyünde bulunan 245 haneden 31 ailedeki 67 kadın araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu durumda örnekleme oranı Yemişli köyündeki ailelerin % 19'u ve Yeni Yayla köyündeki ailelerin ise %13'ü olarak gerçekleşmiştir. Bu değerler ana kitleyi temsil etme bakımından yeterli olarak kabul edilmiştir. Çalışan nüfus olarak kabul edilen yaş sınırları dikkate alınarak, ailedeki 12 yaş ve üzerindeki tüm kadınlarla görüşme yapılmıştır. Ayrıca özellikle köylerle ilgili genel bilgiler mevcut literatür yanında köy muhtarları veya köy ileri gelenlerinden alınmıştır. Anket çalışması 3-21 Mart 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizinde basit oransal değer hesaplamaları yanında khi-kare analizi kullanılmıştır. Buna göre bulunulan köy ile ele alınan değişkenler arasındaki olası ilişkiler khi-kare ilişki (association) testi ile analiz edilmiştir.

4. Bulgular

4.1. Genel Bilgiler

Araştırma kapsamında bulunan işletmelerdeki mevcut tarımsal üretim faaliyetlerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri ekim alanı ve hayvan sayısı varlığı bakımından incelenmiştir (Çizelge 1, 2). Yemişli köyünde pamuk ve buğday tarımı, Yeni Yayla köyünde ise buğday, arpa ve pamuk tarımı en önemli bitkisel üretim faaliyeti durumundadır.

İşletmelerdeki hayvansal üretim faaliyeti incelendiğinde ise Yemişli köyündeki ailelerin %36,8'i büyükbaş, %21,1'i ise küçükbaş hayvana sahiptir. İşletme başına düşen büyükbaş hayvan sayısı 0,8, küçükbaş hayvan sayısı ise 2,5'tir. Yeni Yayla köyünde ise ailelerin %90,3'ünde büyükbaş ve %41,9'unda ise küçükbaş hayvan bulunmaktadır. İşletme başına düşen ortalama büyükbaş hayvan sayısı 2,5 ve küçükbaş hayvan sayısı ise

Çizelge 1. İşletmelerde Bitkisel Ürünlerin Ekiliş Alanları.

Ürünler	Yemişli		Yeni Yayla	
	Ekim Alanı (da)	Oran (%)	Ekim alanı (da)	Oran (%)
Buğday	1110	28,0	1335	56,2
Pamuk	2710	68,4	470	19,8
Mısır	130	3,3	30	1,3
Arpa	10	0,3	541	22,7
Toplam	3960	100,0	2376	100,0

4,1'dir.

Çizelge 2'de görüldüğü gibi Yeni Yayla köyünde hayvansal üretim faaliyeti ailelerin tamamına yakını tarafından yapılmaktadır. Yemişli köyüne göre Yeni Yayla köyünde işletme başına düşen hayvan sayısı büyükbaşta üç kattan fazla, küçükbaşta ise iki kata yakındır. Ayrıca Yemişli köyünde büyükbaş hayvan yetiştiricilik faaliyeti ağırlıklı olarak (%71,4) öztüketim amaçlıdır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan toplam 4 işletme ise ticari ve öztüketim amaçlı

üretim yapmaktadırlar. Yeni Yayla köyünde ise büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde öztüketim amaçlı yetiştiriciliğin payı %21,7'dir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde öztüketim ve ticari amaç birlikte güdülmektedir. Ayrıca Yemişli köyünde görüşme yapılan 19 ailede toplam 94 kişi yaşamakta olup, ortalama aile genişliği 4,99 kişidir. Yeni Yayla köyünde ise görüşülen 31 ailede toplam 127 kişi bulunmakta olup ortalama aile genişliği 4,10 kişidir.

Çizelge 2. İşletmelerde Hayvan Varlığı ve Hayvansal Üretim Faaliyeti.

Faaliyet Alanı	Yemişli				Yeni Yayla			
	Hayvan Sayısı		Yetiştiren Aile		Hayvan Sayısı		Yetiştiren Aile	
	İşletme Başına	Toplam	Sayı	Toplam içindeki payı (%)	İşletme başına	Toplam	Sayı	Toplam içindeki payı (%)
Büyükbaş	0,8	15	7	36,8	2,5	77	28	90,3
Küçükbaş	2,5	47	4	21,1	4,1	128	13	41,9
Toplam Aile Sayısı	-	-	19	-	-	-	31	-

4.2. Tarımsal Üretim Katılımı

Kırsal kesimde yaşayan kadınlar tüm ev işlerinden ve çocukların bakımından sorumlu oldukları gibi, kendi tarım işletmelerinde "ücretsiz tarım işçisi" konumunda da çalışmaktadırlar. Kadınların işletme içinde yaptıkları faaliyetler işletme genişliğine ve bitkisel-hayvansal üretim faaliyetine bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Soysal, 1998).

Bu bölümde kadınların genel olarak tarımsal üretim faaliyetine katılımı incelenmektedir. Ayrıca kadınların bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerine katılımı fiziksel (fiilen-bedensel) ve zihinsel (karar süreci) katkılar olmak üzere iki bölümde incelenmiştir (Çizelge 4, 5, 6). Konunun bu

şekilde ele alınmasında üretim faaliyetine kadınların fiziksel güçlerini kullanarak yaptıkları katkı kadar, işletmedeki karar sürecine yaptıkları katkının da önemli olması nedeniyledir.

İlk olarak kadınların tarımsal üretim faaliyetine genel olarak hangi ölçüde katıldıkları araştırılmıştır (Çizelge 3). Araştırma kapsamındaki 119 kadının %46,2'si tarımsal üretim faaliyetine fiilen katılmaktadır. Sarptürk ve Soysal (1991) tarafından yapılan ve Çukurova bölgesinin dokuz köyündeki evli kadınları kapsayan çalışmada kadınların katılım oranı %69,2 bulunmuştur. Bu oran Yeni Yayla köyü değerine çok yakındır. Ancak iki köy ortalaması dikkate alındığında aradaki fark yüksek görülmektedir. Farkın fazla

olmasında çalışmanın farklı özellikteki iki köyde yapılması yanında, evli ve evli olmayan tüm kadınları kapsamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Buna göre Yemişli köyü kadınlarının %17,3'ü ve Yeni Yayla köyü kadınlarının ise %68,6'sı tarımsal faaliyetlere katılmaktadırlar. Yeni Yayla köyü kadınları Yemişli köyü kadınlarına göre daha yüksek oranda üretim faaliyetine katılımda bulunmaktadırlar. Yapılan khi-kare testi sonucunda bulunan köy ile

üretim faaliyetine katılım arasında ilişki istatistiki olarak saptanmıştır. Bu durumda kadınların üretim faaliyetine katılımlarında bulunan köy önemlidir. Yani köydeki mevcut yapı (hayvansal üretim faaliyetinin varlığı ve ürün deseni başta olmak üzere sosyo-kültürel yapı, gelenekler, değer yargıları, kullanılan teknoloji ve işletme büyüklüğü gibi faktörler) kadınların üretime katılımını etkilemektedir

Çizelge 3. Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımları.

Katılım Durumu	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Katılıyor	9	17,3	46	68,6	55	46,2
Katılmıyor	43	82,7	21	31,4	64	53,8
Anket Uygulanan Toplam Kadın Sayısı	52	100,0	67	100,0	119	100,0

$$\chi^2 (0,05) = 3,841 < \chi^2 = 29,025$$

4.2.1. Bitkisel Üretim Faaliyetine Fiilen Katılım

Kadınların bitkisel üretim faaliyetine fiili olarak katılım oranı %19,3 olup, bu değer Yemişli köyü için %11,5, Yeni Yayla köyü için %25,4'tür (Çizelge 4).

Yemişli köyü kadınlarının bitkisel

üretim faaliyetine katılımları Yeni Yayla köyüne göre düşüktür. Yapılan khi-kare testine göre bulunan köy ile bitkisel üretim faaliyetine katılım arasında istatistiki bakımdan ilişki saptanmamıştır. Kadınların bitkisel üretim faaliyetine katılımında köylere göre farklılık bulunmamaktadır.

Çizelge 4. Bitkisel Üretim(BÜ) Faaliyetine Fiilen Katılım Durumu.

Konular	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Toprak hazırlama	-	-	4	6,0	4	3,4
Tohum ekimi	-	-	3	4,5	3	2,5
Çapalama	3	5,8	14	20,9	17	14,3
Sulama	1	1,9	-	-	1	0,8
İlaçlama	-	-	3	4,5	3	2,5
Hasat	3	5,8	2	3,0	5	4,2
BÜ. Fiilen Katılanlar Toplamı	6	11,5	17	25,4	23	19,3
Anket Uyg. Topl. Kadın Sayısı	52	-	67	-	119	-

$$\chi^2 (0,05) = 3,841 > \chi^2 = 2,761$$

4.2.2. Hayvansal Üretim Faaliyetine Fiilen Katılım

Kadınların hayvansal üretim faaliyetine katılım oranı bitkisel üretim faaliyetine katılıma göre oldukça yüksektir (%42,9). Bu değer Yemişli köyü için %15,3, Yeni Yayla köyü için ise %64,2'dir (Çizelge

5). Yeni Yayla köyünde hayvansal üretim faaliyetinde bulunan aile sayısı ile ilişkili olarak kadınların fiili katılım oranı yüksek çıkmıştır. Hayvansal üretim faaliyetine katılım ile bulunan köy arasında ilişkinin varlığı yapılan khi-kare analizi ile istatistiki olarak saptanmıştır. Yani bulunan köy ile hayvansal üretim faaliyetine fiilen kadınların

Çizelge 5. Hayvansal Üretim(HÜ) Faaliyetine Fiilen Katılım Durumu.

Konular	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Yem hazırlama	2	3,8	47	70,1	49	41,2
Yemleme	4	7,7	44	65,7	48	40,3
Süt sağımı	6	11,5	44	65,7	50	42,0
Temizlik	4	7,7	40	59,7	44	37,0
Bakım	6	11,5	33	49,2	39	32,8
Hayvan sağlığı	3	5,8	32	47,8	35	29,4
HÜ. Fiilen Katılanlar Toplamı	8	15,3	43	64,2	51	42,9
Anket Uyg. Topl. Kadın Sayısı	52	-	67	-	119	-

$$\chi^2(0,05)=3,841 > \chi^2 = 26,506$$

katılımı arasında ilişki vardır. Bulunulan köy, kadınların hayvansal üretim faaliyetine katılımını etkilemektedir.

4.2.3. Karar Sürecine Katılım

Bilindiği gibi karar alma işlemi zihinsel bir faaliyetin sonucunda ortaya çıkmakta ve bu işlem bir süreci gerektirmektedir. Bu yönüyle kadınların tarımsal üretim faaliyetinin karar sürecine katılmaları ekonomik anlamda bir iştir. Bu nedenle işletmede alınan kararlara katılım, fiilen üretim faaliyetine katılım kadar incelemeye değerdir.

Kırsal toplumda kadının işletmede alınan kararlara katılımı tarım ve tarım dışı, ekonomik-teknik ve sosyal alanlar gibi pek çok şekilde gruplandırılabilir.

Bu bölümde kadının, yürütülmekte olan tarımsal faaliyetlerle ilgili olarak işletmede alınan kararlara katılımları dikkate alınmıştır. Karara katılım; "hangi ürünlerin yetiştirileceğine karar verilmesinden ürün satışına kadar geçen süreçte alınan bir veya birkaç karara katkıda bulunma durumu" olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla araştırmada ortaya konulan değerler, kadının alınan kararlarda tek karar verici olduğunu göstermemekte olup, yalnızca üretim faaliyeti ile ilgili görüş belirttiğini ve kararın oluşmasına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Hablemitoğlu (1996) tarafından yapılan çalışmada kararlara kadının katılımı, kadın ve erkeklerin bakış açısıyla ele alınmıştır. Buna göre kadınların yeni tarım araç-gereçlerin alımı kararına %12,26,

yeni bir ürün çeşitinin üretimine %29,41, ürün satış zamanına %45,38, satış fiyatının belirlenmesine %42,01, satış yerine %45,80, aile gelirinin harcanmasına %41,81 ve tarımsal araç-gereç alımı kararına %24,79 oranında katkıda buldukları belirlenmiştir. Abay ve ark.(1999) tarafından yapılan çalışmada, evli kadınların işletmede "hangi ürünlerin yetiştirileceğinden pazarlanması aşamasına kadar" yer alan faaliyetlerde söz sahibi olma oranı %70,6 olarak saptanmıştır. Bu değer tüm kadınlar için %45,8'dir. Aziz ve ark. (2000) ise, Dünya Bankası'nın da desteğiyle Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen "TYUAP II Kadın Çiftçi Pilot Projesi"ni değerlendirdikleri çalışmalarında, kadınların proje öncesinde işletmede alınan kararlara katılma oranı ortalama olarak %48 olarak saptanmıştır (ne ekileceği konusunda %49,7, ne kadar ekileceğine %50,0, nerelere ekileceğine %48,6, ürünlerin satılmasına %34,8, ürünleri saklama yöntemlerine %54,4, büyükbaş-küçükbaş hayvan ve kümes hayvanı alım ve satımına %47,1, % 63,2 ve %62,5, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesine %63,7 ve %61,8, araç-gereç alımına %37,5).

Görüldüğü gibi yukarıda belirtilen çeşitli çalışmalarda kadınların karar alma işlemine katkı ve katılımları önemli düzeylerde dir. Bu durum araştırma kapsamındaki Yemişli ve Yeni Yayla köyleri için araştırılmış ve fiilen katılım durumu ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular kadınların karar sürecine katılımı ile üretim faaliyetine fiilen katılımı arasında tam bir paralellik olmadığını göstermiştir. Kadınların tarımsal faaliyetin

gerçekleştirilmesi için gerekli olan karar sürecine katılımları bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetinde karar sürecine katılım olmak üzere iki temel başlık altında incelenmiştir. Buna göre her iki üretim kolundaki kadınların karar sürecine katılım oranı %66,3 olup, fiili katılım oranından (%46,2) daha yüksektir. Çizelge 6'da görüldüğü gibi kadınların bitkisel üretim faaliyetinde karar sürecine katılımları fiili katılımlarına göre yaklaşık 2,3 kat daha yüksektir. Hayvansal üretim kolunda ise (köyler arasında fark olmasına rağmen) karar sürecine katılım ile fiili katılım arasında oransal olarak önemli fark yoktur. Yani kadınların hayvancılık üretim faaliyetine fiziksel ve zihinsel katılımı yakın oranlardadır.

Kadınların bitkisel üretim faaliyetinde karar sürecine katılım oranı Yemişli köyü için %40,4, Yeni Yayla köyü için %46,3'tür. Hayvansal üretim için bu değerler sırayla % 7,7 ve 82,1'dir. Köylerde hayvansal üretim faaliyetinin varlığı ve ağırlığı, karar sürecine katılımı önemli ölçüde etkilemekte ve belirleyici olmaktadır. Örneğin Yemişli köyünde kadınların %15,3'ü hayvansal üretim faaliyetine fiilen katılırken, %7,7'si karar sürecine katılmakta. Yeni yayla köyünde %64,1'i fiilen üretim faaliyetine katılırken, %82,1'i karar sürecine katılmaktadır. Yapılan khi-kare analizlerinde bulunulan köy ile hayvansal üretimde karar sürecine katılım ve bitkisel ve hayvansal üretime birlikte katılım arasında istatistiki olarak ilişki saptanmıştır.

Çizelge 6. Karar Sürecine Katılım ile Fiilen Üretime Katılımın Karşılaştırılması.

Alan ve Konular	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam		Analiz Sonucu
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Fiilen üretime katılanlar							
Bitkisel üretime fiilen katılanlar	6	11,5	17	25,4	23	19,3	İlişki yok
Hayvansal üretime fiilen katılanlar	8	15,3	43	64,1	51	42,9	İlişkili
Toplam tarımsal faaliyete katılanlar	9	17,3	46	68,6	55	46,2	İlişkili
Anket uygulanan toplam kadın sayısı	52	-	67	-	119	-	-
Karar sürecine katılanlar							
Bitkisel üretimde karara katılım (*)	21	40,4	31	46,3	52	43,7	İlişkili yok
Hayvancılıkta karara katılım (**)	4	7,7	55	82,1	59	49,6	İlişkili
Toplam katılanlar (***)	23	44,2	56	83,5	79	66,3	İlişkili
Anket uygulanan toplam kadın sayısı	52	-	67	-	119	-	-

(*) $\chi^2 (0,05)=3,841 > \chi^2 = 0,207$

(**) $\chi^2 (0,05)=3,841 < \chi^2 = 61,882$

(***) $\chi^2 (0,05)=3,841 < \chi^2 = 18,592$

5. Eğitsel Hizmetler

Bu bölümde kadınların örgün eğitim olanaklarından ve yaygın eğitim kapsamında değerlendirilebilecek olan tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanma durumları üzerinde durulmuştur. Ayrıca farklı köylerde bulunmanın kadınların bu olanaklardan yararlanmasını ne şekilde etkilediği araştırılmıştır.

5.1. Örgün Eğitim

Son bitirilen öğretim kurumu dikkate alınarak araştırma kapsamındaki kadınların

eğitim durumu incelendiğinde köylere göre belirgin farklar görülmemektedir (Çizelge 7).

Ancak resmi eğitim almama bakımından Yemişli köyü kadınları (%30,8), Yeni Yayla kadınlarına göre oransal olarak (%17,9) daha olumsuz değerlere sahiptirler. Yapılan khi-kare analizinde bulunulan köy ile resmi eğitim alma arasında istatistiki olarak ilişki saptanmamıştır. Bu durum her iki köyde de kadınların örgün eğitim olanaklarından benzer şekillerde yararlandığını göstermektedir.

Çizelge 7. Kadınların Köylere Göre Eğitim Düzeyleri.

Eğitim düzeyi	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Okuryazar olmayan (*)	8	15,1	7	10,4	15	12,6
Okuryazar (*)	8	15,4	5	7,5	13	10,9
İlkokul	23	44,2	40	59,7	63	53,0
Orta	5	9,6	5	7,5	10	8,4
Lise	8	15,4	7	10,4	15	12,6
Yüksekokul	-	-	3	4,5	3	2,5
Toplam	52	100,0	67	100,0	119	100,0

$\chi^2 (0,05) = 3,841 > \chi^2 = 0,884$

(*) Resmi eğitim almayanlar

5.2. Tarımsal Yayım Hizmetleri

Tarımsal yayım, kendine özgü ilkeler doğrultusunda eğitsel çalışmalarla kırsal toplumda yaşayanlara uğraştıkları tarımsal alanda etkinliklerini artırmaya olanak sağlamaktadır. Bu faaliyetler kadın ve erkek nüfusa yönelik olarak yürütülmektedir. Ancak yaygın bir anlayış olarak tarımsal yayım hizmetinin genellikle erkek çiftçilere verilmesi gerektiği varsayılmaktadır. Bu nedenle yayım yalnızca erkek çiftçilerle ilgilenmekte ve onların çeşitli sorunlarını gidermek için uğraş vermektedir. Kadınların pek çoğu kendi işletmelerinde çiftçi olmalarına ve üretim faaliyetine katkıda bulunmalarına rağmen, uygulamada kadınlara yönelik yayım için birçok engeller vardır (Fallas, 1995). Her ülke sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik yapı özelliklerini dikkate alarak kadın ve erkek üreticilere birlikte veya ayrı olarak yayım hizmeti sunmaktadır (Özçatalbaş, 1995). Yayım birimlerinin kadınlara ayırdığı kaynak ve zaman erkek üreticilere oranla oldukça düşüktür. Örneğin dünya genelinde yayım birimleri kaynak ve zamanlarının yalnızca % 5 gibi küçük bir bölümünü kadınlara ayırmaktadır. Bu değer Türkiye'nin içinde bulunduğu Yakın Doğu grubunda %9, Afrika'da %7, Avrupa'da %3 ve Kuzey Amerika'da ise %1'dir (Swanson ve ark., 1990). Oysaki kadın üreticilere etkili olarak ulaşan yayım hizmetleri kadınların üretimdeki etkinliklerini artırarak daha fazla ürün elde etmelerini sağlamaktadır (Saito ve Spurling, 1992). Bu durumda çoğunlukla kadınlar tarımsal üretim konusunda, eşlerin kendilerine ulaştırdıkları bilgi ile yetinmek durumunda kalmaktadırlar (Özbay, 1995).

Türkiye'de kırsal alandaki kadın nüfusa yönelik olarak (bazı pilot bölgelerde özel projeler dışında) tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili tarımsal yayım hizmeti verilmemiştir. Ayrıca kadınlara gerekli olan bilgiler yalnızca ev ekonomistleri tarafından verilmekte olup, verilen bu bilgiler tarımsal üretim faaliyeti (tarım-dışı yayım) dışındaki konuları içermektedir.

Örneğin TYUAP-2'de (İkinci Tarımsal yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi) ev ekonomistlerine kısa süreli tarımsal eğitim verilmiş ve ev ekonomistleri tarımsal yayımcı olarak görev almışlardır (Anonim, 1991). Bu durum bir bakıma kadınlara tarım konusunda yetkin olmayan elemanlar tarafından bilgi sunulması anlamına gelmektedir ve olumsuz bir uygulama olarak değerlendirilebilir. *İdeal olanı nitelik ve nicelik olarak kadınların da yayımın ana ekseninde yer alarak, erkekler kadar tarımsal yayımdan eşit ölçüde yararlandırılmasıdır.*

Araştırma kapsamındaki Yemişli ve Yeni Yayla köylerindeki kadınlara tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadıkları sorulmuş ve kadınlar tarımsal yayım hizmetinden yararlanmamakta olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların, yayımcıların köylerini ziyaretlerinden ne kadar haberdar olduğu da incelenmiştir. Bu şekilde köylere ulaşan tarımsal yayım hizmeti hakkında, kadınların bilgi sahibi olup olmadıkları öğrenilmiştir. Yemişli köyünde yayımcının köye gelişinden haberdar olan kadınların sayısı yalnızca 3'tür. Yeni Yayla'da ise haberdar olan kadın bulunmamaktadır. Bu veriler özellikle kadınlara (ev ekonomisi konuları dışında) tarımsal yayım hizmeti

verilmediğine yönelik bilgilerle birlikte ele alındığında anlamlıdır. Bu durum kadınların tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır.

Gelecekte kadınlara yönelik tarımsal yayım çalışmalarının gündeme gelmesi durumunda eşlerin ve kadınların konuya yaklaşımlarının önemli olacağı düşünülerek konu tartışılmıştır. Kırsal alana ve özellikle kırsal kadınlara yönelik başarılı bir yayım çalışması yürütebilmek için kırsal toplumun örf, adet, gelenek ve değer yargılarının dikkate alınmasının gereği vardır. Örneğin Costa Rica'da tarımsal yayım personelinin çoğunluğu erkektir. Kırsal alandaki kültürel değerlere göre erkek yayımcı kadın çiftçilerle bireysel (yüzyüze) bağ kuramamaktadır (Fallas, 1995).

Ülkemizde ise kırsal kesimde ata-erkiil aile yapının gereği olarak evin reisi olan erkeğin görüşü önemlidir. Bu nedenle

eğitimde erkek muhatap alınmaktadır. Kadınların yanlarında erkek yakınları yokken tüm bölgelerde aynı netlikte olmamakla birlikte erkek yayımcılarla rahatça konuşabilmelerinin güç olduğu belirtilmektedir (Özbay, 1995). Bu durumda kadınlara yönelik olarak planlanan faaliyetlerde eşlerin (erkeklerin) görüş ve olurunun alınması önemli görülmektedir ve bu nedenle kadınlara tarımsal yayım hizmeti ulaştırılması durumunda eşlerin olası tepkileri öğrenilmiştir. Yemişli köyü kadınlarının %21,1'i ve Yeni Yayla köyü kadınlarının ise %6,5'i, eşlerinin yayım hizmetinin kendilerine sunulmasına (bilgi verilmesine) izin vermeyeceğini belirtmişlerdir (Çizelge 8). Bulunulan köy ile eşlerin, kadınların yayımdan yararlanmalarına izin vermemeleri arasındaki olası ilişki khi-kare analizi ile test edilmiş ve ilişki saptanmamıştır.

Çizelge 8. Eşlerin Tarımsal Konularda Kadınların Bilgilendirilmesini İsteme Durumu.

Eşin Tepkisi	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Evet ister	13	68,4	20	64,5	33	66,0
Karışmaz	2	10,5	9	29,0	11	22,0
Hayır istemez	4	21,1	2	6,5	6	12,0
Toplam	19	100,0	31	100,0	50	100,0

$$\chi^2 (0,05) = 3,841 > \chi^2 = 1,196$$

Yukarıda belirtildiği gibi kırsal topluma ait değerler, kadınlara tarımsal yayım hizmetinin kimler tarafından verilmesinin uygun olduğu hakkında önemli ölçüde bilgi vermektedir. Ülkemizde köy ve işletme düzeyinde tarımsal yayım hizmetini erkek alan yayımcıları sunmaktadır. Araştırma kapsamındaki kadınların tarımsal yayım hizmetinin erkek veya kadın yayımcılar tarafından verilmesine nasıl baktıkları öğrenilmiştir. Yemişli köyü kadınlarının %78,9'u, Yeni Yayla köyü kadınlarının ise %67,7'si yayım hizmetlerinin kadın yayımcılar tarafından verilmesini uygun gördüklerini belirtmişlerdir (Çizelge 9). Bulunulan köy ile kadın yayımcı isteme arasındaki olası ilişki khi-kare analizi ile test edilmiş ve ilişki saptanmamıştır. Bu veriler köy farkı gözetilmeksizin kadınlara yönelik olarak düzenlenecek yayım çalışmalarında kadın

yayımcıların görevlendirilmesinin önemli olacağını göstermektedir.

Ancak mevcut durumda yayım hizmeti sunmakta olan "Tarım İl Müdürlükleri" bünyesinde kadın yayımcı sayısı yetersizdir. Bu yetersizlik dikkate alınarak kısa ve orta vadede erkek yayımcılardan daha etkin nasıl yararlanılabileceği üzerinde durulmalıdır. Bu kapsamda grupsal yöntemlerin sağladığı eğitim ortamının avantajlarından yararlanılması düşünülebilir ve bunun için erkek yayımcılar kadınlara yönelik çalışmalarda daha çok grup yöntemlerini kullanmaları konusunda yönlendirilebilir.

6. Sonuç ve Öneriler

Yemişli ve Yeni Yayla köylerinde kadınlara yönelik tarımsal yayım hizmeti

Çizelge 9. Kadın Yayımçıların Tercih Edilme Durumu.

Kadın Yayımçıyı Tercih Etme	Yemişli		Yeni Yayla		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Evet	15	78,9	21	67,7	36	72,0
Hayır	4	21,1	10	32,3	14	28,0
Toplam	19	38,0	31	62,0	50	100,0

$$\chi^2(0,05)=3,841 > \chi^2 = 0,283$$

sunulmamaktadır. Yeni Yayla köyü kadınlarının özellikle hayvansal üretim faaliyetindeki etkinlikleri dikkate alınarak tarımsal yayım çalışmalarının kadınlara yönelik olarak verilmesinde yarar görülmektedir. Yemişli köyünde ise kadınların fiilen tarımsal üretime katılımı düşük olmakla birlikte, özellikle bitkisel üretimde karar sürecine olan katkıları dikkate alınarak tarımsal yayım çalışmalarından kadınların yararlandırılması önemli olacaktır.

Buna göre, kadınların bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetine fiilen katılımı ve karar sürecindeki etkisi de dikkate alındığında, tarımsal yayım çalışmalarının kadınlara yönelik olarak da organize edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kadınlara yönelik tarımsal yayım çalışmaları özel projeler ve sınırlı alanlar yerine nitelik ve nicelik bakımından erkeklerle eşitlik sağlanacak şekilde (kadınların üretimdeki rolü de dikkate alınarak) tüm ülke genelinde verilmeli, böylece kadının yayımın ana ekseninde yer alması sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Abay, C., Saner, G., Atış, E., 1999. İzmir'de Kırsal Kadına Yönelik Eğitimin İstihdama Etkisi. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Anonim, 1991. İkinci Tarımsal yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, PUGEM 344/4, Ankara.
- Anonim, 1998. Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye'de Kadının Durumu. T.C. Başbakanlık KSSGM, ISBN 975-19-2150-3, Ankara.
- Aziz, A., 2000. Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Fallas, S.M., 1995. Gender Analysis of Agricultural Extension Service in Costa Rica, Case Study: Central Region Directorate of The Ministry of Agriculture and Livestock. University of Reading, Agricultural Extension and Rural Development Department. U.K.

- Hablemitoğlu, Ş., 1996. Kırsal Ailede Kadının İş Modelleri ve Kararlara Katılımı. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Ankara.
- Ismail, M., 1993. Women Farm Workers in Malaysia. Journal of Extension, Winter 1993. Wisconsin. s-23.
- Jacobson, J.L., 1993. Kalkınmada Cinsiyet Ayrımının Kaldırılması. Dünyanın Durumu 1993. Worldwatch Enst. Raporu. Çev:Y-F, Köseoğlu. Tema Vakfı Yayınları No:4. ISBN 975 7169 005, 67-88, İstanbul.
- Özbay, I., 1995. Ankara İli Elmadağ İlçesi Köylerinde Yaşayan Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Özçatalbaş, O. 1995. Kırsal Alanda Kadının Rolünün Geliştirilmesinde Tarımsal Yayım ve Türkiye. MPM Kalkınmada Anahtar Verimlilik. Temmuz 1995, Yıl:7, Sayı:79:40-44, Ankara.
- Röling, N., 1988. Extension Science. Cambridge University Press 1988. ISBN 0521 34437 9-ISBN 0521 348870, England.
- Saito, A.K., D. Spurling, 1992. Designing and Implementing Agricultural Extension for Women Farmers Technical Note. Women Dev. Division. Population and Human Resources. Dept. The World Bank, Washington D.C.
- Sarıtürk, İ., M., Soysal, 1991. Adana İlinde Kırsal Toplum Yapısı İçinde Kadının Yeri. ÇÜZF Dergisi, Cilt 6/2, 63-78, Adana.
- Soysal, M., 1991. Çukurova Bölgesinde Köy Araştırmaları (Yemişli/Adana). ÇÜZF. Dergisi, Cilt 6/4, 65-80, Adana.
- Soysal, M., 1995. 16. Yüzyıldan 19. Yüzyılın Sonlarına Kadar Adana İlinde Yerleşme ve Tarımsal Faaliyetlerin Gelişimi. ÇÜZF. Dergisi Cilt 10/1, ISSN:1300-4700, 1-16, Adana.
- Soysal, M., 1998. Köy Sosyolojisi. ÇÜZF Ders Kitapları Yayın No:A-66, Genel Yayın No:211, Adana.
- Swanson, B.E., B.J. Farner, R. Bahal, 1990. The Current Status of Agricultural Extension Worldwide. Global Consultation on Agricultural Extension 4-8 Des.1989, 43-76, Rome-Italy.
- UNDP, 1997. Human Development Report, Turkey 1997. Boyut Publishing Group. ISBN 975-8112-04, Ankara.